

d e m o s

Jaargang 29
Maart 2013

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

N I D I

inhoud

- 1 Homohuwelijk in opmars
- 4 Bevolkingsgroei en -krimp in de Europese Unie
- 8 Kraamzorg

Foto: philippe_leroyer/Flickr

Homohuwelijk in opmars

DICK J. VAN DE KAA

Steeds rijkere keuze aan partnerrelaties

Het homohuwelijk is in opmars. In een heel korte reeks van jaren is een, zeker ook voor demografen, uitermate interessante situatie ontstaan. Paren van gelijk of verschillend geslacht kunnen een huwelijk sluiten, voor een geregistreerd partnerschap kiezen, of besluiten zich te binden door middel van een samenlevingscontract. Men kan ook zonder contract gaan samenwonen of kiezen voor een zogenaamde LAT-relatie, waarbij de partners ieder in de eigen woning blijven. Met het homohuwelijk had Nederland in 2001 de wereldprimeur. Inmiddels behoort een homohuwelijk al voor ruim 6 procent van de wereldbevolking tot de mogelijkheden, maar er is ook veel weerstand.

Veranderingen in demografisch gedrag en in de opvattingen daarover, doen zich in cultureel verwante landen veelal met wonderbaarlijke gelijktijdigheid voor. Dat geldt ook met betrekking tot de legalisering van homoseksuele relaties. Toen in Nederland Job Cohen, als burgemeester van Amsterdam en optredend als ambtenaar van de burgerlijke stand, op 1 april 2001 vier paren van hetzelfde geslacht in de echt verbond was dat een wereldprimeur. Maar voordien was het geregistreerde partnerschap al ingesteld in Denemarken (1989), Noorwegen (1993) en Zweden (1995).

De stap naar het homohuwelijk (same-sex marriage of SSM in internationale terminologie) is inmiddels in Denemarken, Noorwegen en Zweden ook gezet. Maar eerst volgden België (2003), Canada (2005), Spanje (2005) en Zuid Afrika (2006). Daarna Noorwegen en Zweden in 2009, terwijl Argentinië, IJsland, Portugal en Mexico-Stad in 2010 tot legalisering overgingen. Denemarken volgde pas in 2012. In de Verenigde Staten zijn tussen 2004 en 2012 elf staten tot legalisering overgegaan (in Californië werd de legalisering echter teruggedraaid). Joseph Chamie en Barry Mirkin (2011) berekenden dat tot het eind van 2009 in de wereld een totaal van 98.703 homohuwelijken is gesloten. De totale bevolking, die van die wettelijke mogelijkheid gebruik kon maken, beliep volgens hen in 2010 rond 319 miljoen (toen bijna 5% van de wereldbevolking).

Op 16 april 1996 nam de Tweede Kamer de motie Van der Burg (PvdA)/Dittrich (D66) aan. De regering werd verzocht een commissie in te stellen die een voorstel van wet zou dienen voor te bereiden om het huwelijk open te stellen voor homoseksuelen. Het rapport van die commissie verscheen in oktober 1997. Met een verhouding van 5 tegen 3 adviseerde de commissie inderdaad het huwelijk 'open te stellen'. Intussen loodste de Staatssecretaris van Justitie van Paars I, Elisabeth Schmitz, een nog uit 1974 daterend wetsontwerp door de Tweede Kamer dat, ook voor paren van hetzelfde geslacht, het geregistreerde partnerschap mogelijk maakte. Het werd op 1 januari 1998 ingevoerd. Bij brief van 6 februari 1998 berichtte de regering dat het de aanbeveling van de meerderheid van de, zogenoemde Commissie Kortmann II ten aanzien van de openstelling van het huwelijk niet zou overnemen. Dat voorstel ging het kabinet een brug te ver. Het idee om adoptie door homoseksuele paren mogelijk te maken werd wel omarmd.

Een ander geluid klonk bij de formulering van het regeerakkoord voor Paars II in 1998. Nog vóór 1 januari 1999 zou een wetsontwerp worden ingediend dat het huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht mogelijk zou maken. Staatssecretaris Cohen diende het op 8 juli 1998 in. In essentie behelsde het een wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. Artikel 30.1 ging nu luiden: 'Een huwelijk kan worden aangegaan door twee personen van verschillend of gelijk geslacht'. Na parlementaire behandeling en goedkeuring kon de wet op 1 april 2001 in werking treden. Het advies van de Commissie Kortmann II dat het geregistreerde partnerschap per gelijke datum zou dienen te vervallen werd door de staatssecretaris niet overgenomen op grond van de – intussen juist gebleken – overweging dat de behoefte eraan onder heteroparen niet zou verdwijnen. Dit gelet op de symboliek die veelal aan huwelijk wordt verbonden.

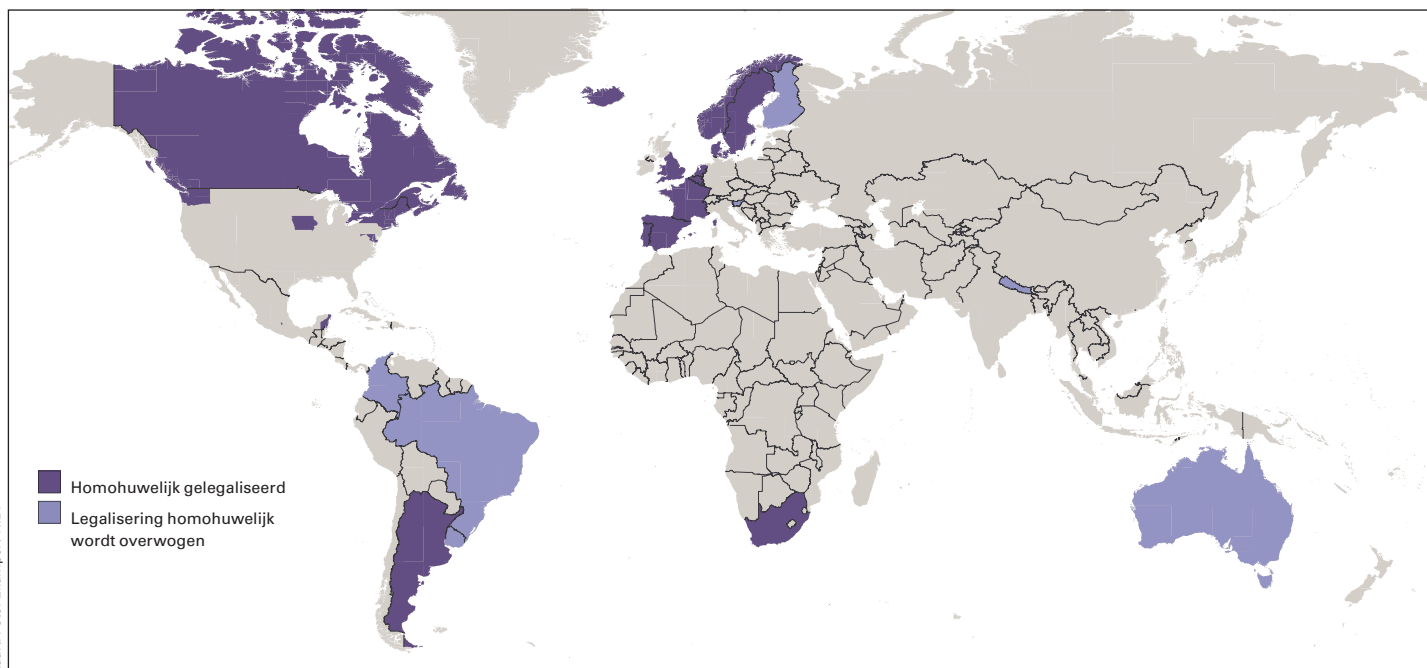
Statistieken

Karakteristiek voor registratiesystemen is dat, althans na enige tijd, de statistische resultaten ervan worden gepubliceerd. Daaruit weten we, zoals Chamie en Mirkin laten zien, dat Europese landen een ander patroon vertonen dan de staten van de VS. Na een aanvankelijke piek – er is kennelijk zo iets als een stuwmeer – treedt al snel een geleidelijke daling op tot een niveau van rond 2 procent van alle gesloten huwelijken. In de Amerikaanse staten waarin homohuwelijken gelegaliseerd werden, maakten, zeker in het begin, ook personen van buiten de staat van de nieuw geschapen mogelijkheid gebruik. Bijgevolg liggen de percentages huwelijken tussen mensen van hetzelfde geslacht daar veel hoger. Wat de korte tijdreeksen uit de ambtelijke statistiek verder aan conclusies lijken toe te staan is dat door lesbiennes gesloten huwelijken in de VS, Zweden

en Noorwegen zo'n 60 procent van alle homohuwelijken innemen, doch minder in België, Nederland en vooral Spanje (33%). Bij het sluiten van het huwelijk zijn huwelijkspartners van verschillend geslacht gemiddeld zo'n 10 jaar jonger dan paren van gelijk geslacht, terwijl onder de laatsten lesbiennes weer jonger trouwen dan manlijke paren. Voor drie landen, België, Nederland en Spanje, is beperkt inzicht verkregen in de echtscheiding onder homoseksuele huwelijken. Chamie en Mirkin relateren voor lesbische en manlijke homoseksuele paren het in elk jaar gesloten aantal huwelijken aan het aantal echtscheidingen van dat jaar en constateren dat het cijfer vrijwel steeds hoger ligt voor vrouwen dan voor mannen.

Het inzicht over homohuwelijken wordt belangrijk verdiept wanneer administratieve databestanden aan elkaar worden gekoppeld. Scandinavische onderzoekers behoren tot de weinigen die over deze mogelijkheid beschikken. Daarbij wordt zorgvuldig met de privacy van de betrokken individuen omgegaan. Door deze koppeling kan men gegevens over opleiding, leeftijd, eerdere huwelijkservaring, het hebben van kinderen en zo meer ook in beschouwing nemen. Gunnar Anderson *et al.* (2006) onderzochten op die manier de dynamiek en stabiliteit van de eerste generaties geregistreerde partnerschappen in Noorwegen (1993-2001) en Zweden (1998-2002). In Noorwegen bleek het risico van een scheiding voor vrouwelijke paren 77 procent hoger dan voor manlijke terwijl een partnerschap van mannen weer een 50 procent hogere kans op scheiding liep dan een heteroseksueel paar. Een hoge opleiding bleek de stabiliteit te verhogen. Het risico van scheiding bleek, daarentegen, toe te nemen naarmate de partnerschappen op jeugdiger leeftijd werden aangegaan, het leeftijdsverschil tussen de partners groter was, en in indien één van de partners een buitenlander was. Een latere periode in Noorwegen werd onderzocht door Kenneth Aarskaug Wiik *et al.* (2012). Zij stelden vast dat vanaf de invoering van registratie in 1993 en, later

Landen en regio's waar homohuwelijken zijn gelegaliseerd of waar legalisering wordt overwogen, situatie begin 2013

in 2009 van het homohuwelijk, tot en met 2012 precies 3.429 homoverbintenissen waren gesloten. Van deze hadden er 2.877 twee jaar of meer bestaan en dus daadwerkelijk het risico op scheiding gelopen. Berekend werd dat meer dan een derde van de betrokken mannen een gemiddelde leeftijd bij registratie of huwelijk van 40 jaar of daarboven had. En in 41 procent van de manlijke verbintenissen was het leeftijdsverschil tussen de partners 9 jaar of meer. Opvallend is tevens dat bij 48 procent van de manlijke verbintenissen een niet-Noor was betrokken. Opnieuw werd geconstateerd dat vrouwelijke paren een groter risico op scheiding liepen dan mannen, ook al kwamen de vrouwelijke partners in 47 procent van de gevallen uit dezelfde geboorteperiode. Het hebben van (de zorg voor) tenminste één kind verhoogde de stabiliteit van de verbintenis en van elke 5 lesbische paren had er één kinderen. Voorafgaande ervaring in een heteroseksueel huwelijk had 1 van de 5 lesbiennes, terwijl dat bij de verbintenissen van mannen maar 13,5 procent was.

Achtergronden en verwachtingen voor Nederland

De steeds grotere verscheidenheid van partnerrelaties en samenlevingsvormen heeft een gecompliceerde achtergrond. Van belang zijn vooral de introductie van moderne voorbehoedsmiddelen, zoals de pil en het spiraaltje, geweest en het ruimer beschikbaar komen van sterilisatie en abortus (inclusief morning-after pil). Steeds beter opgeleide vrouwen werden er onafhankelijker door, ze konden gaan deelnemen aan het arbeidsproces en op die wijze een eigen inkomen verwerven. De ontkerkelijking had een soortgelijk effect doordat de druk om niet te scheiden wat 'God verbonden had', afnam. Het huwelijk verloor een deel van zijn institutionele betekenis. De gunstige economische ontwikkelingen maakten het mogelijk de Bijstandswet in te voeren, wat scheidende vrouwen een zekere bescherming gaf. Ideologische veranderingen waren evenzeer belangrijk. De positie van individuen in de samenleving werd versterkt en hun keuzevrijheid werd aanmerkelijk verruimd.

Clara Mulder en Jan Latten (2012) zijn systematisch nagegaan wat er in de laatste 10 tot 15 jaar in Nederland met de verschillende demografische indicatoren is gebeurd. Daaruit blijkt zonneklaar dat er in recente tijd een eerlijk gezegd opzienbarende ontwikkeling is opgetreden. Hun prikkelende stelling is dat we nu mogelijk het verbreken van de innige band tussen voortplanting en het hebben van een intieme partnerrelatie gaan zien. Die partnerrelaties zijn, zoals eerder getoond, al zeer gediversifieerd en verloren hun institutionele karakter, terwijl de op het individu gerichte voortplantingstechnieken zijn verruimd. Denk aan de mogelijkheden voor in-vitrofertilisatie (IVF) bij ongehuwde vrouwen of bij hen die een homohuwelijk verkozen, aan ei- en spermadonatie, en aan het invriezen, voor eventueel later gebruik, van eicellen van alleenstaande vrouwen. Het medemoederschap en het medeouderschap, vooral na een scheiding, zijn algemeen aanvaard. Zeer wel voorstelbaar zou het, volgens genoemde auteurs, zijn dat men via het internet of sociale

media een mede-ouder zoekt zonder dat een vaste intieme relatie wordt nagestreefd. Voorstelbaar is evenzeer dat men op die wijze een spermadonor vindt en tot zelf-inseminatie overgaat. Zij zien dus vooral nog geen einde aan de geconstateerde ontwikkelingen in Nederland.

Mondiale perspectieven

Zou de recente Nederlandse ervaring zich ook in vergelijkbare landen gaan voordoen? In dat geval zal de toekomst op mondiaal niveau een steeds verder uit elkaar groeien van verschillende landengroepen laten zien. Immers, terwijl de Memorie van Toelichting bij het Wetsontwerp van 8 juli 1999 onder meer stelt dat er als het om het huwelijk gaat geen objectieve en redelijke rechtvaardigingsgronden voor het onderscheid naar geslacht en homoseksuele gerichtheid bestaan, wordt die opvatting bepaald niet overal in de wereld gedeeld. Trouwens ook in Nederland gingen heftige discussies aan het aannemen van de wet vooraf!

Bezieet men de internationale situatie dan kan men moeilijk anders concluderen dat er buiten Nederland soms nog van onverdraagzaamheid, zo niet van regelrechte aversie sprake is. Zo nam in Rusland in januari 2012 met 388 stemmen voor en 1 tegen de Doema een wetsvoorstel aan dat 'homoseksuele propaganda' – wat dat dan ook precies moge zijn – onder minderjarigen strafbaar stelt. In Frankrijk vond in dezelfde maand een massale demonstratie 'tegen' plaats, pas enkele weken later gevolgd door een veel kleinere van voorstanders. Niettemin werd het homohuwelijk recentelijk ook in Frankrijk gelegaliseerd. De *Times* van 26 december 2012 meldde in reuzeletters dat een rechter van de 'High Court' de leiding van de Rooms Katholieke kerk in Engeland en Wales was bijgevallen in hun aanval op de 'gay marriage "shambles"', maar ook in Engeland en Wales is het homohuwelijk inmiddels bij wet geregeld. Ten slotte is in de VS sinds 1996 de 'Defense of Marriage Act' (DOMA) van kracht die in essentie bepaalt dat staten geen consequenties hoeven te aanvaarden van in andere staten of landen gesloten homohuwelijken (zie kader). Op grond van die wet achtte de regering Bush zelfs het bijhouden en publiceren van statistieken over het homohuwelijk niet toegestaan.

Chamie en Mirkin stelden in hun mondiale analyse vast dat homoseksuele handelingen met wederzijdse toestemming tussen volwassenen, niet langer strafbaar zijn in ongeveer 100 landen met in totaal rond 60 procent van de wereldbevolking. Het is in sommige gevallen pas heel recent toegestaan: Engeland en Wales (1967), China (1997) en de VS (2003). Zou India zich aansluiten, en dat is niet onmogelijk gelet op ontwikkelingen in New Delhi, dan zou dat percentage tot 78 procent stijgen. In 32 landen, zo'n 15 procent van de wereldbevolking vertegenwoordigend, krijgen homoseksuele paren van verschillend type (o.m. geregistreerd partnerschap, samenlevingscontract, samenwonend) wettelijke erkenning. In een aantal landen, Australië, Brazilië, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, verschilt hun sociale en legale positie ten opzichte van de overheid nauwelijks nog van die van het homo-

Foto: Edie Windsor NYCLU/Flickr

WINDSOR VERSUS UNITED STATES

De vrouwen Edie Windsor, een wiskundige, en Thea Spyer, een psychologe, deelden 44 jaar van hun leven samen. Ze woonden in New York en trouwden uiteindelijk in Canada in mei 2007. Enkele jaren nadien overleed Thea, een slachtoffer van multiple sclerose. Nu mag in New York bij een huwelijk de ene partner aan de andere bezit, een huis bijvoorbeeld, nalaten zonder dat deze daar successierechten over hoeft te betalen. En, New York erkent elders gesloten huwelijken tussen mensen van hetzelfde geslacht. Gemeenlijk wordt zo'n oordeel door de federale overheid overgenomen. Maar nu oordeelde de federale belastingdienst anders. Met de DOMA (Defense Of Marriage Act) in de hand werd Edie Windsor voor \$363.000 aangeslagen; als ware zij een vreemde. Gesteund door burgerrechtenbewegingen en een advocatenfirma ging Edith Windsor in beroep. Het federale hof van beroep sprak als oordeel uit dat als de overheid lesbiennes en homoseksuele mannen discrimineerde dat dan op voorhand als in strijd met de grondwet moest worden beschouwd. Bovendien was, naar het oordeel van het hof, in een dergelijk geval een extra hoge toetsingsstandaard vereist. Het gaat dan immers om discriminatie op grond van seksuele geaardheid.

Op 7 december van het vorig jaar stemde het Hooggerichtshof ermee in de klacht van Edith Windsor tegen de toepassing en de inhoud van de DOMA aan te horen. Haar verzoek om dat, gelet op haar hoge leeftijd – zij is ruim boven de 80 – en haar gezondheidstoestand, met prioriteit te doen werd afgewezen. *Windsor versus United States* staat nu voor eind maart 2013 op de rol.

huwelijk. Tot slot noemen ze een lijstje van landen waar de stap naar het homohuwelijk serieus wordt overwogen: Frankrijk, Slovenië, Brazilië, Nepal, Australië, Colombia, Finland, Luxemburg, het Verenigd Koninkrijk en Uruguay. Illustratief voor de snelheid van deze ontwikkelingen is dat sinds het verschijnen van hun onderzoek, het homohuwelijk inmiddels ook in Denemarken, Frankrijk, Engeland en Wales werd gelegaliseerd. De impliciete verwachting is dat het percentage van de wereldbevolking dat een homohuwelijk kan sluiten op enige termijn de huidige 6 procent ruim te boven zal gaan.

Prof. dr. D.J. van de Kaa, demograaf en als emeritus Honorary Fellow verbonden aan het NIDI

LITERATUUR:

- Anderson, G., T. Noack, A. Seierstad en H. Weedon-Fekjaer (2006), The demographics of same-sex marriages in Norway and Sweden. *Demography*, 43 (1), p. 79-98.
- Chamie, J. en B. Mirkin (2011), Same-sex marriage: A new social phenomenon. *Population and Development Review*, 37 (3), p. 529-551.
- Mulder, C. en J. Latten (2012), Partner relationships at the dawn of the 21st century: The case of the Netherlands. Paper gepresenteerd tijdens de European Population Conference, juni 2012, Stockholm.
- Wiik, K. A. en T. Noack (2012), Divorce risk in Norwegian same-sex marriages 1993-2011. Discussion Paper no. 723, Statistics Norway.

Bevolkingsgroei en -krimp in de Europese Unie

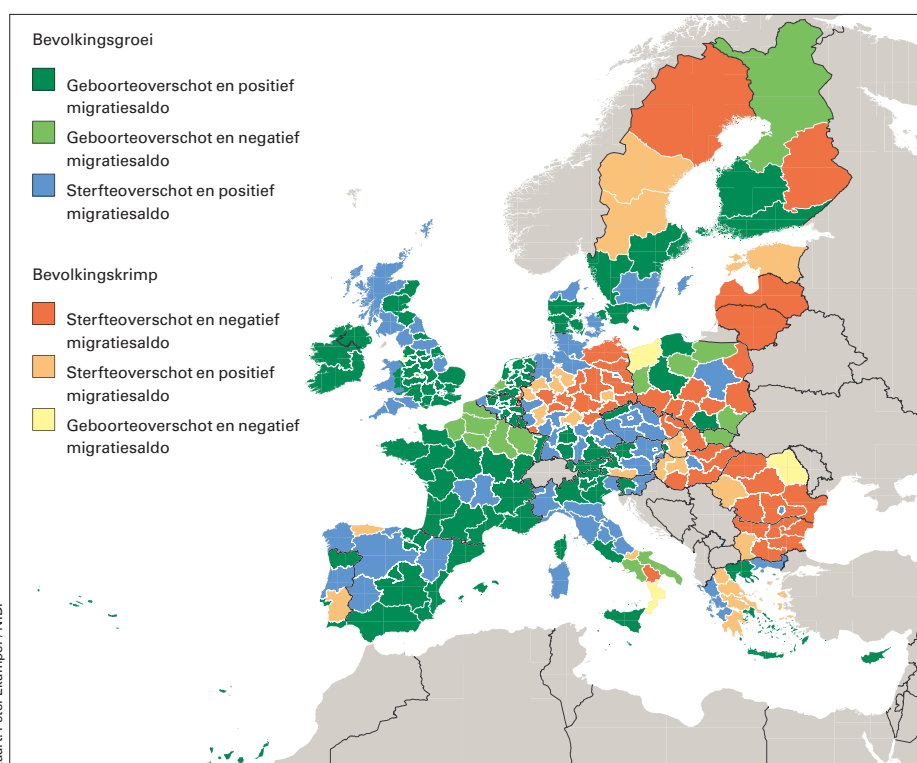
ROB VAN DER ERF

Sinds de eeuwwisseling is het aantal inwoners van de Europese Unie met 22 miljoen toegenomen. Dat is een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,4 procent. Per land en per regio zijn er echter grote verschillen. Welke zijn de motoren van deze groei? Wat is de samenhang tussen groei, krimp en vergrijzing?

Tussen 2000 en 2012 is de totale bevolking van de 27 landen van de Europese Unie toegenomen van 480 naar 502 miljoen. Het merendeel van deze groei, 17,4 miljoen, is toe te schrijven aan migratie. Een bescheiden bijdrage, 4,3 miljoen, komt de 'natuurlijke groei' toe, het verschil tussen geboorte en sterfte. Tussen de landen zijn er

echter flinke verschillen. Zo zorgt migratie in Cyprus voor een jaarlijkse bevolkingsgroei van 1,4 procent en in Litouwen voor een jaarlijkse krimp van 1,0 procent (figuur 1). De natuurlijke groei is in Ierland het grootst (0,9 procent per jaar) en in Bulgarije het laagst (-0,5 procent). Nederland neemt een middenpositie in met 0,3 procent natuurlijke groei en 0,1 procent groei door migratie.

NUTS2-regio's in de Europese Unie naar type bevolkingsgroei of -krimp, 2000-2010

Bron: Eurostat (bewerking NIDI).

Een op de vier regio's krimpt

Van de in totaal 267 zogenoemde NUTS2-regio's, vergelijkbaar met onze provincies (zie kader), zagen 195 regio's hun bevolking groeien in de periode 2000-2010. In de overige 72 regio's, een kwart van het totaal, is het aantal inwoners in die 11 jaar teruggelopen. Verreweg de meeste groei-regio's (113) hebben hun groei te danken aan zowel natuurlijke groei als een migratieoverschot. In 64 regio's is het sterfteoverschot meer dan gecompenseerd door migratie, in de overige 18 regio's is het negatieve migratiesaldo meer dan gecompenseerd door een geboorteoverschot. Deze laatste gebieden zijn vooral in Frankrijk en Polen te vinden (zie kaart). In twee op de drie krimpregio's is zowel van een sterfteoverschot als een negatief migratiesaldo sprake. In 25 krimpregio's was het positieve migratiesaldo te klein om het sterfteoverschot te compenseren. Deze gebieden liggen vooral in Duitsland en Griekenland. In slechts vier krimpregio's was het geboorteoverschot kleiner dan het negatieve migratiesaldo. Nederland telt slechts één krimpregio, te weten Limburg.

In tabel 1 zijn de tien sterkste groei- en krimpregio's vermeld. Bij de groeiers zijn vooral Spaanse

gebieden goed vertegenwoordigd met migratie als belangrijkste motor. Flevoland is in dit rijtje een beetje vreemde eend met een relatief hoge natuurlijke groei. De sterkste krimpregio's concentreren zich in Bulgarije, Duitsland en Hongarije. Over het algemeen is de negatieve bijdrage van de migratie hier niet veel groter, en soms kleiner, dan die van het sterfteoverschot.

Jong en oud in Europa

Het percentage 65-plussers in de Europese Unie is tussen 2000 en 2011 met bijna twee procentpunten toegenomen, namelijk van 15,6 tot 17,5. Ging in 2000 Italië nog op kop met 18,1 procent, in 2011 heeft Duitsland het stokje overgenomen met 20,6 procent (figuur 2). Aan de andere kant bleef Ierland het land met naar verhouding het kleinste aantal 65-plussers (11,2 procent in 2000 en 11,6 procent in 2011). Het is opvallend dat in Luxemburg, vooral ten gevolge van internationale migratie, het percentage 65-plussers is teruggelopen, van 14,3 naar 13,9. Het Nederlandse percentage ligt zowel in 2000 als in 2011 ruim onder het Europese gemiddelde.

Op regionaal niveau liggen de uitersten van de vergrijzing nog verder uit elkaar. De jongste regio van de Europese Unie, in termen van het percentage 65-plussers, is Inner London (9,1%), de oudste het Italiaanse Liguria (26,7%). Overigens is de op een na jongste regio Flevoland. Bij de jongste tien zitten verder de twee Ierse regio's, drie regio's uit Polen, twee uit Spanje en een uit Slowakije. De oudste regio's liggen vrijwel allemaal in Duitsland en Italië (figuur 3).

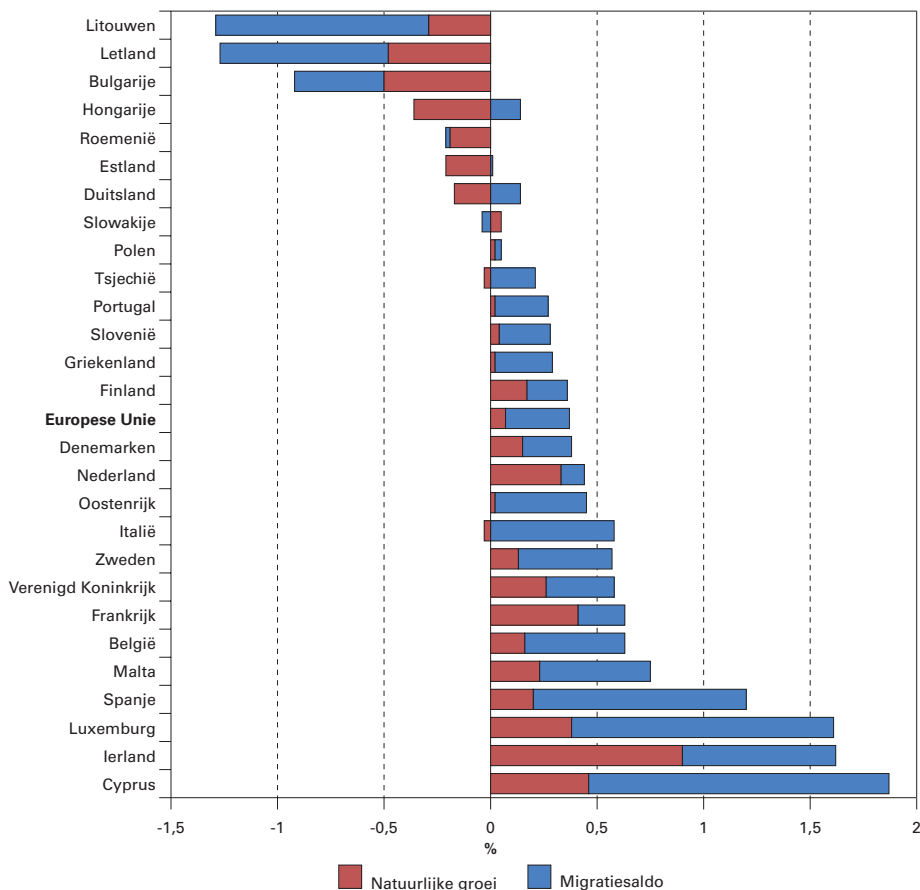
Jong Inner London en oud Liguria

Wat maakt Inner London tot de jongste regio van de Europese Unie en Liguria tot de oudste? In figuur 4 staan de bevolkingspiramides naast elkaar. Een overzicht van de groei-componenten wordt in tabel 2 gegeven.

De bevolking van Inner London, nu zo'n 3,1 miljoen, groeit jaarlijks doordat er veel meer kinderen worden geboren dan er mensen komen te overlijden. Verassend genoeg is het totale effect van migratie licht negatief. Naar leeftijd uitgesplitst is er sprake van een grote plus in de leeftijdsgroep 15-34 jaar en een duidelijke min in de overige leeftijden. Kortweg duiden deze cijfers er op dat Inner London vooral aantrekkelijk is voor jonge mensen (studie en arbeid). Deze mensen starten hun carrière daar, krijgen kinderen en ruilen, met opgroeiende kinderen, Londen in voor een betere woonomgeving als ze de midden derdertig zijn gepasseerd.

Het verhaal voor Liguria, in het noordwesten van Italië met als belangrijkste stad Genua, is heel anders. Hier worden naar verhouding erg weinig kinderen geboren en is de sterfte relatief hoog. Toch is er sprake van enige bevolkingsgroei door migratie. Het effect hiervan op de bevolkingssamenstelling is echter te gering om de toenemende ontgroening en vergrijzing een halt toe te roepen. De cijfers lijken er op te wijzen dat Liguria minder aantrekkelijk is voor jongere gezinnen met opgroeiende kinderen, maar daarentegen wel

Figuur 1. Gemiddelde jaarlijkse bevolkingsgroei in de landen van de Europese Unie, 2000-2011 (%)

Bron: Eurostat (bewerking NIDI).

aantrekkingskracht heeft voor mensen in een latere levensfase.

Groeiregio's groener, krimpregio's grijzer?

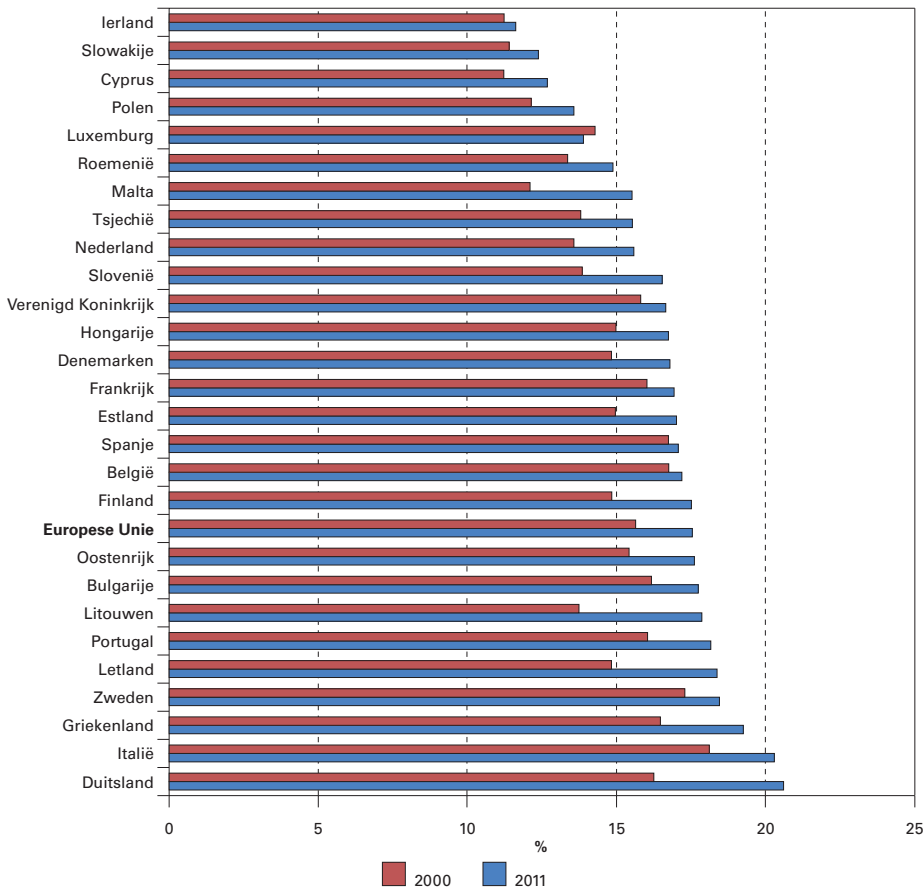
Als we terugkeren naar het totale Europese plaatje blijkt dat het aandeel jongeren in de groeiregio's duidelijk hoger is dan in de krimpregio's en het aandeel ouderen iets lager. Zo bedraagt het percentage 0-14-jarigen in de groeiregio's 16,1 en in de krimpregio's 14,0. Het percentage 65-plussers is 17,4 voor de groeiregio's en 18,1 voor de krimpregio's. Een meer genuanceerd beeld ontstaat evenwel als de componenten van de groei

Tabel 1. NUTS2-regio's in de Europese Unie met de hoogste gemiddelde jaarlijkse groei of krimp, 2000-2010 (%)

Regio	Land	Totale groei	Natuurlijke groei	Migratiesaldo
Illes Balears (Balearen)	(Spa)	2.58	0.41	2.18
Región de Murcia	(Spa)	2.26	0.57	1.69
Canarias (Canarische eilanden)	(Spa)	2.06	0.37	1.69
Comunidad Valenciana	(Spa)	2.03	0.23	1.80
Flevoland	(Ned)	1.94	0.95	0.99
Comunidad de Madrid	(Spa)	1.89	0.51	1.38
Cyprus	(Cyp)	1.79	0.46	1.34
Border, Midland and Western	(Ier)	1.79	0.74	1.04
Castilla-la Mancha	(Spa)	1.55	0.10	1.44
Luxembourg	(Lux)	1.52	0.38	1.14
Dél-Dunántúl	(Hon)	-0.55	-0.46	-0.09
Mecklenburg-Vorpommern	(Dui)	-0.78	-0.28	-0.50
Észak-Magyarország	(Hon)	-0.80	-0.42	-0.37
Yugoitochien	(Bul)	-0.81	-0.37	-0.43
Thüringen	(Dui)	-0.83	-0.38	-0.45
Yuzhen tsentralen	(Bul)	-0.96	-0.40	-0.57
Chemnitz	(Dui)	-1.06	-0.54	-0.52
Sachsen-Anhalt	(Dui)	-1.14	-0.49	-0.65
Severen tsentralen	(Bul)	-1.35	-0.72	-0.63
Severozapaden	(Bul)	-1.79	-1.00	-0.79

Bron: Eurostat (bewerking NIDI).

Figuur 2. Percentage 65-plussers in de landen van de Europese Unie in 2000 en 2011

Bron: Eurostat.

Tabel 2. Bevolkingsontwikkeling in de regio's Inner London (VK) en Liguria (Italië), 2000-2009 (% gemiddeld per jaar)

	Inner London	Liguria
Totale groei	1.01	0.18
Natuurlijke groei	1.07	-0.60
Geboorte	1.69	0.74
Sterfte	-0.63	-1.34
Migratiesaldo totaal	-0.05	0.78
per leeftijdsgroep		
0-14 jaar	-0.21	0.14
15-24 jaar	1.50	0.16
25-34 jaar	0.36	0.19
35-44 jaar	-0.71	0.14
45-54 jaar	-0.36	0.09
55-64 jaar	-0.24	0.06
65+ jaar	-0.40	0.00

Bron: Eurostat (bewerking NIDI).

Foto: James Cridland/Flickr

NUTS-REGIO'S

Eurostat, het statistische bureau van de Europese Unie, maakt voor het onderscheiden van min of meer vergelijkbare regio's binnen Europa gebruik van de zogenaamde NUTS-indeling. NUTS staat daarin voor: *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*. Iedere lidstaat is verdeeld in een of meer NUTS1-regio's die op hun beurt weer zijn verdeeld in een of meer NUTS2-regio's, en die op hun beurt weer in een of meer NUTS3-regio's. Zo heeft Nederland 4 NUTS1-regio's (landsdelen), 12 NUTS2-regio's (provincies), en 40 NUTS3-regio's (de 'COROP'-gebieden). Vooral vanwege de beschikbaarheid aan data worden NUTS2-regio's het meest frequent gebruikt voor regionale vergelijkingen. De Franse overzeese NUTS2-gebiedsdelen (zoals Frans-Guyana) zijn in dit artikel niet meegeteld.

of krimp worden onderscheiden (tabel 3). Het meest groen en minst grijs zijn de groeiregio's met een geboorteoverschot en een negatief migratiesaldo. In deze regio's is het aandeel 0-14-jarigen 17,9 procent en het aandeel 65-plussers 14,2 procent. Naast Londen schaart ook Parijs zich bij deze groep. Daar staat tegenover dat het minst groen en meest grijs de groei- en krimpregio's zijn met een sterfteoverschot en een positief migratiesaldo. Naast Liguria behoren diverse andere regio's in het noorden en midden van Italië tot deze groep. Verassend genoeg draagt een positief migratiesaldo grosso modo dus bij aan de vergrijzing van een regio.

Een blik in de toekomst

In haar meest recente regionale bevolkingsprognose verwacht Eurostat, het statistische bureau van de Europese Unie, dat in de periode 2010-2030 de bevolking in de Europese Unie jaarlijks met gemiddeld 0,2 procent zal groeien (tegenover 0,4 in de periode 2000-2011). Deze groei komt volledig voor rekening van de migratie. Zonder migratie zou de EU-bevolking zelfs gaan dalen doordat er per saldo meer mensen overlijden dan er worden geboren.

Volgens de prognose blijft de bevolking in 168 NUTS2-regio's groeien en in 99 NUTS2-regio's zal de bevolking in omvang afnemen. Voor Nederland behoren 10 van de 12 provincies tot de doorgroeiers, terwijl volgens deze Europese cijfers Limburg met doorgaande krimp rekening

Tabel 3. Leeftijdsstructuur in groei- en krimpregio's* in de Europese Unie, 2011

	Bevolkingsgroei			Bevolkingskrimp		
	Geboorteoverschot		Sterfteoverschot	Geboorteoverschot	Sterfteoverschot	
	Positief migratiesaldo	Negatief migratiesaldo	Positief migratiesaldo	Negatief migratiesaldo	Positief migratiesaldo	Negatief migratiesaldo
0-14 jaar	16.6	17.9	14.0	16.1	13.7	13.8
15-64 jaar	66.4	67.8	66.3	68.5	66.8	68.3
65 jaar en ouder	17.0	14.2	19.7	15.4	19.5	17.9

* Groei of krimp betreft de periode 2000-2010.

Bron: Eurostat (bewerking NIDI).

moet houden en Zeeland met beginnende krimp. Voor naar verwachting 169 regio's zal het groeitype in de toekomst ongewijzigd blijven. Het aantal groeiregio's dat in krimpregio verandert bedraagt 34. Een sprekend voorbeeld van een groeiregio die krimpregio wordt is het Duitse Stuttgart. 7 krimpregio's veranderen juist in een groeiregio. Een voorbeeld van een krimpregio die groeiregio wordt is de Griekse regio Sterea Ellada (Centraal-Griekenland). Vergeleken met de waarnemingen in de periode 2000-2010 zal het aantal krimpregio's dus per saldo met 27 toenemen.

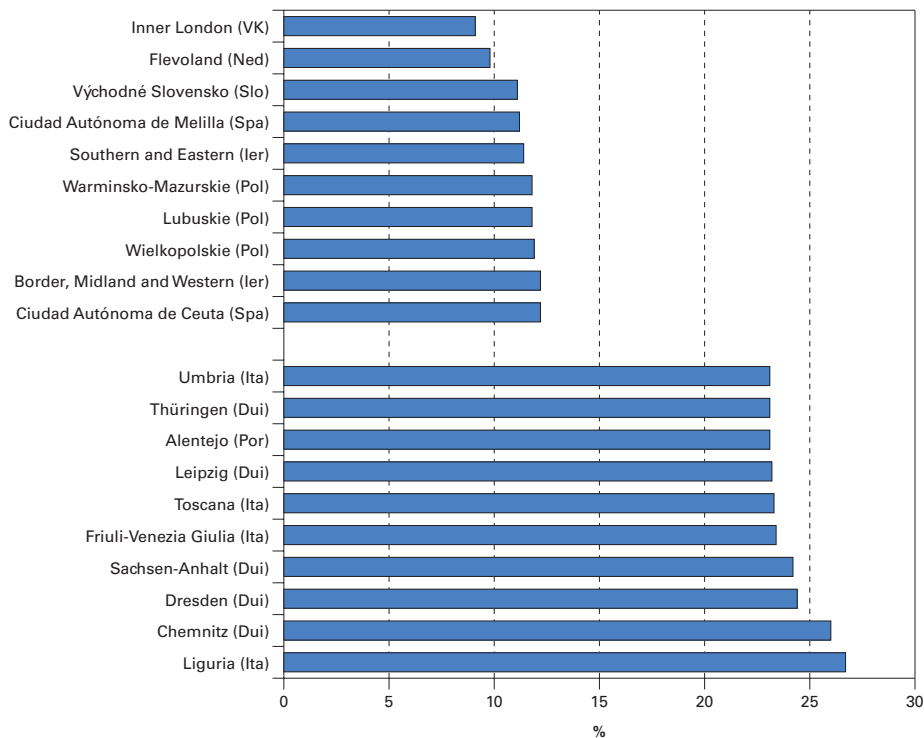
De top tien van grootste groeiers in de periode 2010-2030 wordt in de Eurostat-prognose aangevoerd door de Ierse regio Border, Midland and Western. De gemiddelde jaarlijkse groei komt voor dit gebied uit op 1,45 procent (0,65% natuurlijke groei; 0,80% netto migratie). De regio die volgens Eurostat het sterkst zal krimpen is net als in de afgelopen jaren Severozapaden in het noordwesten van Bulgarije. Door meer sterfte dan geboorte neemt de bevolking in deze regio jaarlijks gemiddeld met 1,0 procent af. Daar komt dan nog een negatief migratiesaldo van 0,4 procent bij. De overige sterke krimpregio's blijven naast Bulgarije in Duitsland gesitueerd.

Het percentage 65-plussers in de Europese Unie zal in 2030 zijn opgelopen tot 23,6 vergeleken met 17,5 nu. De regio met (veruit) het laagste aandeel 65-plussers blijft Inner London (10,4) en wat betreft het hoogste aandeel neemt Chemnitz met 37,3 procent het stokje over van Liguria. Het is overigens opmerkelijk dat van de 15 regio's met meer dan 30 procent 65-plussers er 12 in Duitsland liggen.

Krimp zet door in Europa

Op dit moment woont ongeveer een op de vier inwoners van de Europese Unie in een krimpregio. Dit zal volgens de prognose toenemen tot een op de drie rond het jaar 2030. Er zijn grote verschil-

Figuur 3. NUTS2-regio's in de Europese Unie met de laagste en hoogste percentages 65-plussers, 2011

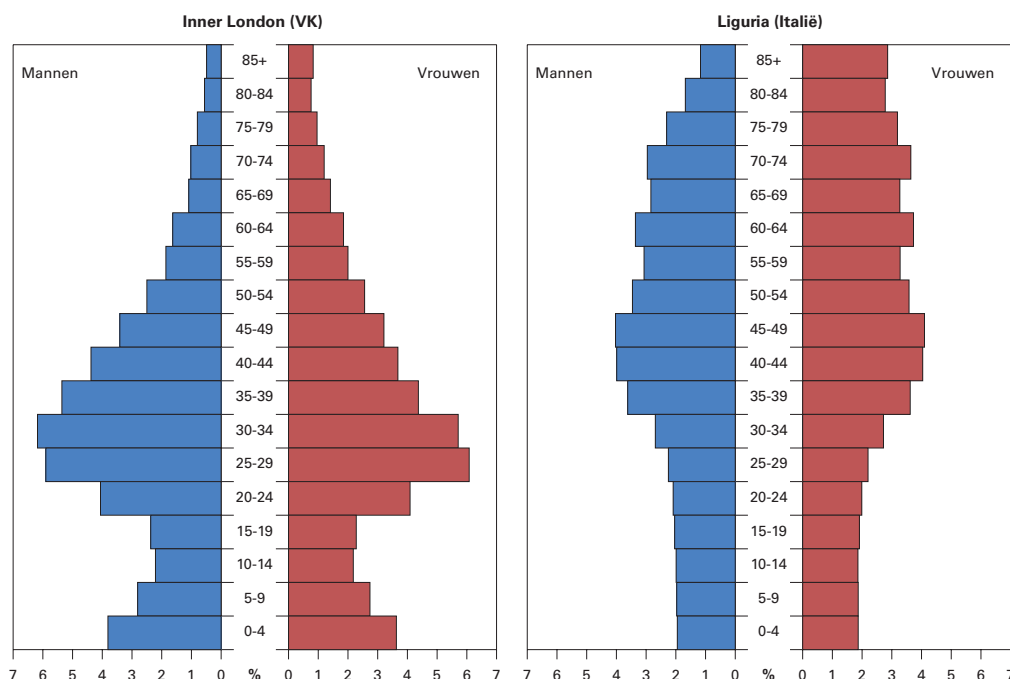

Bron: Eurostat.

len tussen de landen. Zo zijn er geen of weinig krimpregio's in landen als België, Denemarken, Frankrijk, Ierland, Nederland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk. Daarentegen zijn er veel krimpregio's te vinden in Centraal en Oost Europa, in landen als Bulgarije, Duitsland, Hongarije, Polen en Roemenië.

Drs. R.F. van der Erf, NIDI, e-mail: erf@nidi.nl

Figuur 4. Bevolkingspiramides van de regio's Inner London en Liguria, 2011 (%)

Bron: Eurostat.

DEMOGRAFISCHE BEGRIPPEN

Geboorteoerschot: Het aantal levendgeborenen min het aantal overledenen, waarbij het aantal geborenen hoger is dan het aantal overledenen.

Migratiesaldo: Het aantal personen dat zich in een regio vestigt min het aantal personen dat uit die regio vertrekt om zich elders te vestigen.

Natuurlijke groei: Het aantal levendgeborenen min het aantal overledenen.

Negatief migratiesaldo: Migratiesaldo waarbij het aantal personen dat vertrekt hoger is dan het aantal personen dat zich vestigt.

Positief migratiesaldo of migratieoverschot: Migratiesaldo waarbij het aantal personen dat zich vestigt hoger is dan het aantal personen dat vertrekt.

Sterfteoverschot: Het aantal overledenen minus het aantal levendgeborenen, waarbij het aantal overledenen hoger is dan het aantal geborenen.

Kraamzorg

Inhaalslag van allochtone moeders

Bijna alle jonge moeders in ons land maken gebruik van kraamzorg. Volgens de laatste gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is dat gebruik sinds de eeuwwisseling min of meer stabiel rond zo'n 95 procent. In de jaren 80 van de vorige eeuw ontvingen veel minder, te weten twee van de drie jonge moeders in ons land kraamzorg. Destijds was de regering vooral bezorgd dat het gebruik van kraamzorg bij allochtone vrouwen ver achterbleef. Was de kraamzorg wel voldoende toegankelijk voor allochtone vrouwen?

Uit de meest recente cijfers van het CBS blijkt dat inmiddels het gebruik flink is gestegen. Een groot deel van die stijging in het gebruik van kraamzorg komt nu juist voor rekening van allochtone vrouwen. Dat is een goede ontwikkeling, want kraamzorg is belangrijk voor de gezondheid van moeder en kind. Maar ondanks deze inhaalslag is er bij allochtone moeders nog steeds sprake van een lager gebruik van deze zorg (86%) waar in ons land iedereen recht op heeft. Over het algemeen is de afgelopen jaren voor alle groepen gebruikers het aantal dagen of uren dat van kraamzorg gebruik wordt gemaakt afgenomen, en die trend gaat ook op voor allochtone vrouwen. Uit de CBS-gegevens die gebaseerd zijn op de Gezondheidsenquête, blijkt ook dat de ondervraagde vrouwen over het algemeen heel tevreden zijn over de kraamzorg.

Gebruik

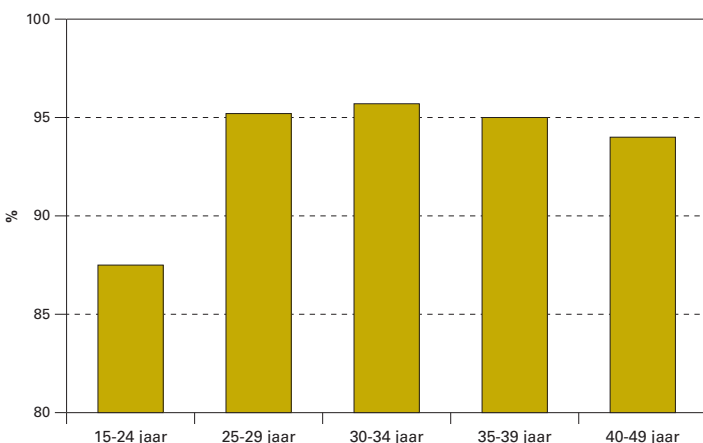
Alle pas bevallen vrouwen hebben in Nederland recht op kraamzorg. Deze zorg houdt in dat kraamverzorgenden in de eerste acht dagen na de bevalling in de thuissituatie (deels) voor moeder en kind zorgen. Zij nemen daarbij ook een deel van het huishouden op zich en zorgen voor eventuele andere kinderen. Kraamverzorgenden geven ook voorlichting over bijvoorbeeld (borst)voeding, wiegendood, meeroken en de veiligheid in huis.

Moeders in de jongste leeftijdsgroep (15 tot en

met 24 jaar), blijken minder vaak kraamzorg te gebruiken (87%) dan moeders in de oudere leeftijdsgroepen (95%). Deze jongste moeders gebruiken ook veel minder hele dagen kraamzorg (36 procent tegenover gemiddeld 60 procent bij de andere leeftijdsgroepen). Dat komt volgens het CBS voor een deel omdat de jongste moeders wat vaker in het ziekenhuis bevallen (per ziekenhuisdag worden er gekort op het aantal kraamzorguren), maar volgens het CBS is dat niet de hele verklaring. Er zijn ook andere factoren in het spel, maar het onderzoek geeft daar geen uitsluitsel over. Zou het kunnen zijn dat, juist bij de jongste moeders, de familie een grotere rol speelt in de kraamtijd? En dat er onder de jonge moeders veel allochtone vrouwen zijn? Uit eerder onderzoek dat door het CBS wordt aangehaald komt naar voren dat vooral allochtone vrouwen bewust voor minder zorguren kozen en meer gebruik maakten van zorg door familieleden waarbij zij aangaven dat zij liever geen "vreemde" in huis hadden.

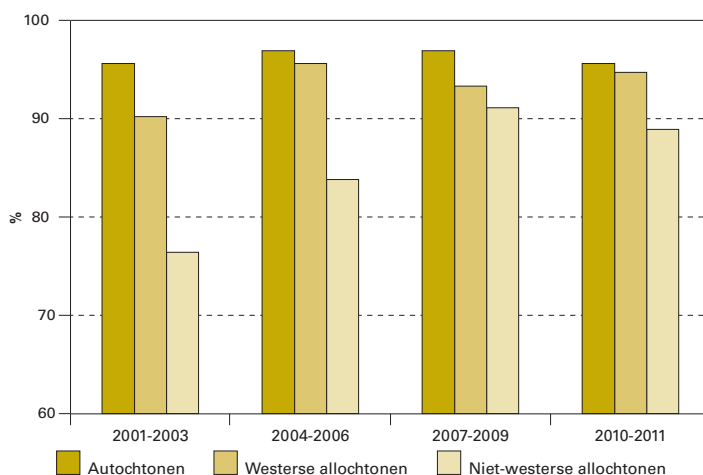
Het CBS keek specifiek naar het verschil in gebruik van kraamzorg door de verschillende herkomstgroepen en constateert dat door de jaren heen juist bij de zogenoemde niet-westers allochtone vrouwen sprake is van een stijgend gebruik van kraamzorg. Toch blijft dit aandeel met 89 procent nog altijd achter bij de 96 procent onder autochtone vrouwen. De inhaalslag is nog niet voltooid.

Figuur 1. Percentage vrouwen dat gebruik maakt van kraamzorg naar leeftijd, 2001-2011

Bron: CBS.

Figuur 2. Percentage vrouwen dat gebruik maakt van kraamzorg naar herkomstgroep, 2001-2011

Bron: CBS.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Nico van Nimwegen, hoofdredacteur Harry van Dalen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	www.nadorpdruk.nl

Deze bijdrage is gebaseerd op het artikel van: Marieke Houben-Van Herten (2013), Autochtone moeders maken vaker gebruik van kraamzorg dan allochtone moeders, *Bevolkingstrends*, 8 januari 2013 [<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/bevolkingstrends/archief/2013/2013-bevolkingstrends-gebruik-kraamzorg-art.htm>]